

PREFAȚĂ
UN ILUMINIST ARDELEAN:
AUGUSTIN BUZURA

De când presa scrisă a intrat în colaps, scriitorii scriu din ce în ce mai puțin publicistică. La drept vorbind, exceptând câteva reviste aflate la granița dintre politică și cultură, scriitorul a dispărut cu totul din spațiul presei românești. Disparația lui din coloanele cotidianelor, proclamată drept inevitabilă în urmă cu un deceniu și jumătate – în numele gazetăriei „anglo-saxone” și al „informației” – nu a dus însă la revirimentul așteptat al ziarelor și revistelor. În schimb, a vacantat un loc la masă dialogului social, dând politicianului iluzia că el este deținătorul adevărului absolut în orice chestiune de interes public, inclusiv în materie de cultură sau învățământ, iar gazetariilor, convingerea că menirea lor este aceea de a se pronunța în legătură cu orice. Chiar și cu teme de care au auzit cu cinci minute înainte sau în legătură cu care nu au, de fapt, nici o pregătire. Scriitorilor le-a mai rămas spațiul confidențial al revistelor literare, unde, încetul cu încetul, după efervescența politică din anii '90, s-a revenit la actualitatea literară și la politica, mai nobilă și altruistă, a literaturii.

În spațiul tipografic mai puțin zgomotos și mai temeinic al revistei *Cultura*, însă, se desfășoară de câțiva ani buni – de la reinventarea publicației, sub auspicii private – unul dintre cele mai impresionante exerciții gazetărești din cultura română de după al Doilea Război Mondial. Este vorba despre editorialele lui Augustin Buzura. Publicate în mod regulat, ele se constituie – pentru cine le-a

urmărit constant, în paginile revistei sau pe site-ul ei de internet –, săptămână de săptămână și an după an, într-una dintre cele mai profunde, în sensul etimologic al termenului, analize ale societății românești contemporane. Adică din ultimele două decenii, dar cu proiecții permanente în deceniile anterioare, mergând până la întunecata perioadă stalinistă. O analiză radical diferită atât de cele din presa scrisă – subjugate de clipă, ignorând orizontul mai larg al Istoriei –, cât și de cele din austerele cercetări sociologice și economice, în care elementul uman este redus la cifre și statistici. O analiză în care, de parte de a fi un „privitor ca la teatru“, scriitorul Augustin Buzura este, după sintagma lui Raymond Aron, un *spectator angajat*. Tocmai angajamentul, deopotrivă sufletesc și intelectual, în dramele Cetății constituie piatra de temelie pe care se sprijină textele romanțierului, care le conferă autoritatea morală și credibilitatea.

*

Opera publicistică a lui Augustin Buzura nu a fost și nu este un *violon d'Ingres*, ci un complement natural al celei literare. Aceasta, deoarece activitatea literară a scriitorului s-a alimentat de la bun început dintr-o experiență publicistică directă și sistematică. Se știe că lui Augustin Buzura nu i s-a permis, la terminarea facultății, să practice profesia pentru care se pregătise, aceea de medic, deoarece regimul comunist considera specializarea pe care o urmase strălucit (psihanaliza) drept un produs al „decadenței“ burgheze. Nemaiputând lucra, în România comunistă a anilor '60, ca medic și cercetător științific, Buzura și-a găsit un debușeu firesc în literatură și publicistică. Afirmat încă din studenție în cadrul cenaclurilor literare clujene, scriitorul se va angaja într-o dublă carieră: de scriitor (debutând editorial în 1963, cu volumul de povestiri *Capul Bunei Speranțe*) și de gazetar, devenind secretar general de redacție al revistei *Tribuna*, în paginile căreia și debutase în literatură, cu câțiva ani în urmă, în 1960.

Ce mi se pare interesant – căci va avea consecințe vizibile în opera de romanțier a lui Augustin Buzura – este *angajamentul* său

publicistic. Nu în sensul în care ar fi dorit, atunci, propaganda de partid, care înțelegea angajamentul ca pe o încolonare în „frontul ideologic“. Scriitorul însă, într-un mod nespectaculos, dar eficient, a promovat un alt fel de angajament: acela în slujba adevărului și al valorilor fundamentale. Deși i-ar fi fost comod să se transforme într-un gazetar „de birou“, convertind funcția executivă într-o dulce sinecură, Augustin Buzura a preferat să practice gazetăria autentică, să meargă pe teren și să vadă cu ochii săi realitatea „construcției socialismului“, de care făcea atâta caz propaganda. Reportajele sale din anii '70–'80, bunăoară, sunt un model de onestitate și insubordonare față de comanda de partid. Cine crede că scriitorul a denunțat dictatura comunistă numai în romanele sale nu a citit nici măcar volumul *Bloc-notes* (1981), în care este antologată doar o parte din publicistica de până atunci a scriitorului. De-aici, din reportajele și interviurile realizate pentru *Tribuna*, s-a adunat de fapt materia dură, necompletentă, a romanelor *Orgolii* (1977) și *Vocile nopții* (1978), dar mai ales a ciclului *Zidul morții*, alcătuit din *Refugii* (1984) și *Drumul cenușii* (1988). Articolele i-au adus scriitorului tot atâtea neplăceri, cu cenzura și cu aparatul represiv, cât i-au adus și romanele, chiar dacă primele erau publicate într-o revistă de cultură, iar nu într-un cotidian politic. *Tribuna* din perioada mandatului său de secretar general de redacție era însă o publicație de mare tiraj, difuzată în toată țara, astfel încât nemulțumirea stărnită de reportajele și articolele prozatorului, la nivelul oficialităților culturale comuniste, atingea cote primejdioase pentru libertatea lui de expresie.

Radicalismul moral al lui Augustin Buzura, vizibil pe măsură ce dictatura devenea tot mai apăsătoare, s-a alimentat, așadar, atât din cultura sa umanistă și medicală, cât și din această experiență de teren a gazetarului, care l-a determinat să depună mărturie despre adevărul acelei societăți pe care propaganda de partid o prezenta drept cea mai bună și mai dreaptă din lume. Buzura nu trebuie, în consecință, văzut ca un scriitor livresc, în ciuda competenței psihanalitice, pe care o putem distinge în analiza sa, ori a limbajelor moderne

ale prozei, pe care le decelăm în textura narativă a romanelor sale. Originar din Maramureș, dintr-o lume aspră și exigentă, scriitorul a fost un reporter de teren conștiincios, atent la pliurile și interstițiile realității, ca și la factorul uman. Gazetarul Buzura, cu o sagacitate de detectiv, „vânează” acele semne care depun mărturie despre felul în care „construcția socialismului”, perfectă în formă și în declarațiile partidului, îl afecta nemijlocit pe cetățean, câteodată chiar la modul grotesc. Faptul că, într-o presă comunistă care lucra exclusiv cu clișee și oameni fictivi („omul nou”, nu?), gazetarul Augustin Buzura aducea situații concrete și oameni în carne și oase a iritat și a atras atenția procurorilor ideologici asupra sa. De aceea, romanele sale erau întâmpinate, atunci când erau prezentate editurii, de adevărate procese de intenție din partea cerberilor ideologici, fapt care făcea ca manuscrisele sale, cum am spus în altă parte, să stea mai mult pe mesele cenzurii decât pe masa sa de lucru, în ciuda faptului că Augustin Buzura scrie meticolos și-și lucrează îndelung romanele.

Toate acestea se observă cu ușurință și în paginile cărții de față, intitulată, semnificativ, *Nici vii, nici morți*. Chiar dacă nu mai circulă la fel de mult prin țară ca în anii '60-'80, scriitorul nu scrie nici acum articole „de birou”. Privește, ca noi toți, la televizor, citește ziare și reviste, dar nu comentează realitatea de la înălțimea conceptelor. În consecință, diagnosticele sale, deși severe, nu ne sunt niciodată nesuferite. Se simte că spectatorul este, repet formula lui Raymond Aron, *angajat*. Suferința sa morală pentru *năravurile* pe care le descoperă, cu scalpelul analizei, ni-l apropie și îi conferă credibilitate, chiar dacă acum, în locul experienței de teren de altădată, reperul în raport cu care este evaluată realitatea este *memoria* unei vaste experiențe de viață.

*

Publicistica lui Augustin Buzura are și o calitate aparte, în raport cu publicistica altor scriitori contemporani, mai tineri sau mai vârstnici. Deși desfășurată în paginile unei reviste literare, ea nu

este deloc „literară”, în sensul figurat al termenului. Adică nu abordează decât foarte rar teme strict literare, și, deși impecabil scrisă, nu își propune să impresioneze prin efecte stilistice, prin meșteșugul artistic în sine. Este o publicistică, în fond, riguroasă și tenace, de gazetar de vocație, dublat de un moralist, amintind cumva de copleșitoarea publicistică politică a lui Ioan Slavici. Augustin Buzura nu se mulțumește cu coaja evenimentelor, ci le despică fără ezitare, cu scalpelul gândirii analitice, și le expune miezul, spre luare-aminte. Textele sale sunt, ca orice editorial obișnuit, *demonstrații*, nu construcții poetice sau narațiuni cu poantă. Aceasta, deoarece Buzura este un scriitor pentru care *adevărul există*, iar relativismul este acceptat numai în sfera toleranței sociale, fără de care nu se poate conviețui civilizată, și nicidecum în sfera morală.

Asta nu înseamnă că publicistica lui Augustin Buzura este un sector închis, fără legătură cu literatura sa de ficțiune. Cine i-a citit romanele, dar și confesiunea din *Teroarea iluziei* (2004), știe că pentru acest scriitor, care descinde din Ardealul lui Slavici, Agârbiceanu și Rebreanu, adevărul este, cum spuneam, un imperativ, iar în spațiile crizei politice și economice se ascunde, încă din perioada comunistă, o gravă criză morală. Românitățile s-a așezat rău din punct de vedere moral, de unde și succesiunea, parcă nesfârșită, de crize în care trăim, în ultimele șapte, opt decenii, ca și efemerul scurtelor perioade în care iluzia redresării pune stăpânire pe noi, azvârlindu-ne și mai adânc într-o nouă criză (vezi, de pildă, chiar articolul inaugural al prezentului volum, *Crize și crizați*: „Am intrat, iată, în ultimul an din cei douăzeci pomeniți de «oracolul din Dămăroaia»). Se vede limpede că n-a avut dreptate. Din păcate, vor mai trece încă niște ani până vom ajunge unde ar fi trebuit să fim acum. Începem, așa-dar, anul exact cum l-am și sfârșit: în plină demagogie. O colecție de promisiuni și justificări pe care orice gazetar ar fi putut s-o scrie pe colțul mesei, între două cafele, s-ar chema program de guvernare.“). Anumite reflexe (i)morale, instaurate de comunism și agravate de laxitatea noastră axiologică, de *îngăduința* care, la noi,

depășește marginile toleranței și devine complicitate cu intolerabilul, în loc să fie diagnosticate și tratate cum se cuvine după 1989, și-au găsit, dimpotrivă, un larg câmp de manifestare. Măturând încetul cu încetul, de pe scena socială, virtuți ca bunul-simț, cumpătarea, respectul față de valori (considerate desuete sau de-a dreptul „expirate“), noul *om nou* postcomunist a devenit o realitate. Citez din articolul *Desantul stalinist și desantul globalist*: „Crimele vechilor activiști comuniști au fost cât de cât evaluate, pe când ale anticomuniștilor de azi își așteaptă rândul și nu am nici o îndoială că sunt mult mai grave, mai numeroase. Și de neiertat. Am prea multe argumente în sprijinul ideii că aceștia știu foarte bine ce fac și că nu prostia îi mână în luptă, ci ura, nerușinarea și lipsa de caracter. Căci au atentat la fibra intimă a ființei naționale desființând și comasând mai bine de două mii de școli, lăsând fără instrucție peste 350 de mii de copii, eliminând din cărți tot ce leagă un popor de tradiție și de drumul lui prin istorie. Au desființat spitale, ajutoare de orice fel, condamnând la moarte nu numai sutele de mii de bolnavi, nu numai canceroșii și bolnavii cronici, ci vârsta ultimă, prin sărăcie și umilință. Și încă ceva: 48% din populația României trăiește la țară, dar copiii celor ce alaltăieri se chemau țărani, ieri colectivști, iar azi fermieri, nu au nici o șansă să urmeze studii înalte, deși marea majoritate a oamenilor noștri de valoare sunt fii sau nepoți de țărani.“

Așa cum continuitatea între *Drumul cenușii*, apărut în 1988, și *Recviem pentru nebuni și bestii*, din 1999, este evidentă, se poate distinge o remarcabilă continuitate și între articolele de dinainte de '89 și cele din ultimii ani. *Omul nou* la care visa propaganda comunistă s-a născut, paradoxal, ca *nou Om nou*, în plină democrație. El constituie, inevitabil, subiectul principal al editorialelor lui Augustin Buzura, scriitor pentru care nici arta, nici publicistica nu există în afara problemicii umane, în afara a ceea ce Marin Preda numea „blestematele chestiuni insolubile“. Articolele scriitorului, ca și romanele sale, se referă la om și la dilemele sale, la om și la slăbiciunile sale, la om și la șansele sale de redempțiune.

Asta nu înseamnă că avem de-a face cu o publicistică bazată pe „personalități“ (cum spuneau cei de la începutul secolului trecut), adică pe o abordare a istoriei recente din perspectiva persoanelor care, la un moment dat, ocupând varii funcții, au dat iluzia că o și reprezintă. Pe cât de bun este prozatorul Augustin Buzura în a crea personaje memorabile – de la doctorul Cristian la Helgomar David –, pe atât de precaut este gazetarul să nu cadă în boala dintotdeauna a presei noastre, și anume *personalizarea* excesivă, aberantă, a vieții publice. Personalizare din care se nutrește atât atmosfera irespirabilă, de mahala, a politicii românești, cât și la fel de primejdioasa mistică a „omului providențial“.

Deși există, evident, și asemenea personaje malefice, care pun stăpânire, într-un mod neverosimil, pe subconștientul național și mână întreaga națiune în prăpastie. Întrucât a scris despre asemenea personaje și înainte de '89, când mulți dintre „democrații“ de azi tăceau... intens, Augustin Buzura și-a câștigat dreptul de a scrie liber și despre cei de azi. Fără a face totuși din ei o obsesie. De fapt, transformând asemenea personalități publice în *personaje*, scriitorul le oferă cititorilor șansa de a se elibera de sub tirania carismei lor malefice, iar societății, ocazia de a-i contempla „la rece“, așa cum sunt, decupați din haloul propagandistic creat în jurul lor de către media. Diferența dintre romancier și gazetar, la capitolul personajelor cu care operează, este însă imensă: dacă romancierul își iubește toate personajele, indiferent de condiția lor morală, iar romanul este (și) povestea îndrăgostirii lui de ele, gazetarul le configurează fără plăcere, ca un exercițiu de des-demonizare, ca un ritual de exorcizare, la care se supune din considerente etice. Căci numai cineva eliberat de patimi personale poate analiza introspectiv patimile altora și pe cele ale întregii națiuni.

Absența plăcerii, atunci când se întâlnește cu acești bolnavi (moral) care ne guvernează, este indusă și de fibra spirituală ardeleană a autorului. Deși scrie despre veșnicele noastre crize morale și culturale, Augustin Buzura *nu* este un „crizist“. Cine l-a văzut vorbind,

în public sau la televizor, a remarcat cu ușurință, pe chipul său, suferința fizică pe care i-o provoacă aceste permanente decupaje în neajunsurile ființei noastre naționale. Scriitorului nu-i place să fie un profet al dezastrelor, iar dovada o constituie tocmai neobosita sa activitate publicistică. Acesta este semnul indubitabil că Augustin Buzura crede atât în posibilitatea recuperării bolnavului social, cât și în utilitatea muncii sale de diagnostician. În ciuda suferinței pe care i-o produc incursiunile hebdomadare în bolgiile morale ale prezentului, el continuă neabătut exercițiul, convins, cum afirmam la început, că adevărul există și, de vreme ce există, va și ieși la lumină. Un exercițiu practicat nu în sine, de dragul esteticii profetismului dezabuzat, ci sub imperativul devotamentului față de cultura căreia îi aparține și față de poporul din care face parte.

*

Căci lui Augustin Buzura nu-i este rușine de aceste concepte care, azi, sunt privite de o bună parte dintre intelectualii români cu suspiciune, dacă nu chiar cu ostilitate: *națiune, național, popor, identitate națională, patriotism*. Văd în asta, pe de-o parte, un semn de continuitate cu valorile pe care le-a profesat până în 1989 (când aceste concepte erau adulterate prin excesul de întrebuintare), iar pe de alta, o dovadă elocventă a apartenenței scriitorului la nobila paradigmă culturală inaugurată, la noi, de Școala Ardeleană.

Căci opera lui Buzura este animată de aceleași idealuri și, în plină modernitate, merge pe aceeași „cale regală” a culturii, inaugurată de marii înaintași de la Blaj. Scriitorul nu este un „crizist” întrucât crede în posibilitatea emancipării națiunii prin educație, în resursele ei umane remarcabile, în șansa pe care cultura și rigoarea morală ne-o pot oferi. *Culpa morală* în care ne bălăcim iresponsabil, după cinci decenii de totalitarism și după ce am ratat experiența libertății, nu este definitivă: ca orice culpă, se poate ispăși prin mărturisire – adică prin *recunoașterea* faptului că drumul pe care mergem este greșit – și

căință – într-un limbaj mai puțin teologal, prin *a nu mai repeta greșeala*. Angajarea, credința în funcția formativă a cuvântului scris, convingerea că presa poate contribui la emanciparea prin educație a națiunii: toate acestea sunt – o știm cu toții – idealurile pe care Școala Ardeleană le-a introdus și promovat în cultura română.

Ceea ce nu înseamnă că Augustin Buzura este un tradiționalist (cum nu mă îndoiesc că le-ar conveni unora să îl eticheteze). În același spirit vizionar al iluminismului ardelean, el distinge cu precizie între tradiție și tradiționalism, între apelul la un tezaur cultural acumulat în timp și închistarea într-un trecut mort. Tocmai pentru că își cunoaște în profunzime rădăcinile spirituale, prozatorul are încredere în viitor și este nemulțumit atunci când acest viitor este periclitat de greșelile prezentului. Tocmai pentru că știe exact ce au reprezentat personalitățile exponențiale din istoria noastră (amărată, dar nu nedemnă!), este revoltat atunci când, având toate condițiile, ne ratăm prezentul, creditând oameni relativi în posturi de mare răspundere. Și tocmai pentru că știe ce resursă formidabilă a reprezentat cultura în devenirea națiunii noastre, nu abandonează cultura nici măcar atunci când, dinspre guvernanți, adie un vânt de dispreț pentru scriitori și intelectuali, pentru medici și profesori, și în general pentru toți cei care trăiesc din munca lor. Buzura scrie – romane și editoriale – pentru că știe și crede cu tărie că scrisul său contribuie la mai-binele națiunii și, dacă nu poate opri Răul cu un editorial, poate contribui prin rândurile sale la construirea unui viitor mai curat. Nu întâmplător, în articolele sale cele mai recente, aflate la finalul volumului de față, revine încrederea sa în tineretul României. O încredere autentică, ne-demagogică, într-un viitor românesc pe care tinerii îl pot construi dacă învață să evite greșelile prezentului și dacă se întorc la valorile și instituțiile pe care, începând cu Școala Ardeleană, s-a construit România modernă. O încredere bazată, spre deosebire de apelul demagogic la „tânăra generație”, al politicienilor, pe cunoașterea personală a foarte multor tineri de excepție ai României

de azi, unii rămași în țară, alții plecați deja în Occident, în căutarea unui destin mai clement.

Publicistica lui Augustin Buzura este, de altfel, profund educativă. Îmi spun adesea, citindu-i editorialele, că, dacă aș fi om de stat în România ultimilor ani, n-aș putea lua decizii fără a-l citi pe Buzura. Căci articolele sale nu se mulțumesc să indice, precis și dezinvolt, greșelile. Ele oferă și soluții, ca și întregul spectacol formativ al unei școli de gândire publică. Apropii adesea, *toutes proportions gardées*, textele sale de *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, iar adunarea lor între copertele acestui volum întărește și mai mult analogia. Fără emfază, *Nici vii, nici morți* ar trebui să constituie bibliografie obligatorie pentru cursurile școlilor politice ale tuturor partidelor noastre, fie și numai pentru faptul că gândirea lui Buzura este nepartizantă, pe deasupra intereselor individuale și a logicii de gașcă, omniprezente, cel puțin deocamdată, în clasa noastră politică. Buzura știe să fie *național*, fără a fi șovin, și *drept*, fără a deveni intolerant. Patriotismul său este autentic, pentru că se exprimă prin ceea ce scriitorul dăruiește națiunii noastre – și a dăruit nu numai o operă, ci și propria sănătate –, iar nu pe răsplata „jertfei patriotice“, ca în cazul altora.

Vorbeam mai înainte de tenacitate. Dacă tot l-am plasat pe autor – și cred că nu se simte lezat de această aserțiune – în paradigma spirituală a Școlii Ardelene, se cuvine să detaliez și observația că o asemenea tenacitate, o asemenea urmărire sistematică a unor valori fundamentale, am mai întâlnit doar în publicistica politică a lui Ioan Slavici. Cu care Buzura mai are în comun implacabila logică a bunului-simț și convingerea neșrămutată că, în ciuda scăderilor prezentului (și a subsecventei exasperări a gazetarului), românitatea are un viitor. Sau, cum spunea junimistul, că Dumnezeu a avut ceva în minte, atunci când l-a pus pe Traian să strămute în Dacia milionul de coloniști romani care aveau să dea naștere poporului român. Credința neșrămutată în dreptul românilor și în șansa lor de a-și croi un drum mai bun, mai senin, animă fiecare rând din articolele lui

Augustin Buzura. Cine nu vede asta, în spatele deconstrucției simulacrelor prezentului, suferă de o vinovată cecitate.

*

Împreună, publicistica și proza lui Augustin Buzura, alcătuiesc un tot armonios. Publicistica nu explică, desigur, proza, după cum nici proza nu alimentează literar articolele. Ele trebuie văzute oglindindu-se reciproc, ca două structuri paralele, care se sprijină pe convingerea autorului lor că, fără curățenie morală, fără sinceritate, fără bun-simț, cultura reprezintă doar o podoabă destul de subțire și de transparentă, defel indispensabilă. Iar viața publică, doar o colecție de instincte joase și de scene de mahala. Redempțiunea este oricând posibilă, dar numai prin recursul la adevăr. *Nici vii, nici morți* este, în consecință, un exercițiu dureros al adevărului rostit săptămânal și, totodată, un îndemn la sinceritate, vorba lui Maiorescu, *în toate*: în școală, în politică, în cultură. Formele fără fond, ne atrage atenția romancierul, nu sunt un fenomen revolut: ele revin în actualitate, ca un coșmar, ori de câte ori pretenția ia locul realității. O națiune nu se poate dezvolta prin forme fără fond, iar umplerea formelor cu fondul apt să le dea viață nu se face la întâmplare, pe principiul *pică pară mălăiață*. Articolele reunite în acest volum atrag atenția asupra pretenției aberante a celor care ne conduc, de a crea un viitor alcătuit nu pe baza programelor competente și responsabile, ci a formulelor demagogice care țin loc, mai nou, de gândire și viziune politică.

Poate părea un semn de ardelenească pedanterie, acest apel la rigoare și consecvență. Nu pot aduce, în apărarea „pedanteriei ardelenesti“, decât exemplul marilor națiuni ale Europei: nici una din acestea nu s-a dezvoltat fără idei clare, raționale, organic îmbinate în proiecte pe care, în momente de cumpănă, politicienii lor le-au formulat și, poate mai mult decât atât, le-au pus în operă la modul consecvent și sistematic. La noi, întâlnim prea des *aflarea în treabă* și *datul din gură*, și e de la sine înțeles că aceste strămoșești metode de lucru nu își află în Augustin Buzura un suport...